

Barbara Szczepańska
Kancelaria Hogan Lovells
Stowarzyszenie EBIB
barbara.szczepanska@hoganlovells.com

Użyczenie książki cyfrowej jest porównywalne z użyczeniem książki tradycyjnej – opinia rzecznika generalnego¹ w sprawie C-174/15

Słowa kluczowe: książka elektroniczna; wypożyczenia; biblioteki holenderskie; Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu; prawo autorskie;

Rzecznik generalny Trybunału Sprawiedliwości w Luksemburgu, Maciej Szpunar, 16 czerwca 2016 r. wydał opinię w sprawie Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB; Stowarzyszenie Bibliotek Publicznych w Holandii) v. Stichting Leenrecht, numer sprawy C-174/15². Sprawa, której stroną jest holenderskie Stowarzyszenie Bibliotek Publicznych, dotyczy kluczowej, szczególnie dla tego typu bibliotek (choć nie tylko), kwestii udostępniania e-booków.

W aktualnie obowiązującym stanie prawnym dozwolony użytek bibliotek w zakresie użyczenia książek ogranicza się do egzemplarzy utworów rozpowszechnionych – innymi słowy, ze względu na użycie słowa egzemplarz (rozumiany jako fizyczna kopia), w ramach dozwolonego użytku można wypożyczać tylko książki opublikowane w formie papierowej. Taka jest rzeczywistość polska, ale podobne ograniczenie występuje w innych krajach Unii Europejskiej. Książki cyfrowe w bibliotekach udostępniane są na podstawie umów licencyjnych, a doświadczenie bibliotek z wielu krajów wskazuje, iż zawarcie umowy licencyjnej na dostęp do interesujących tytułów nie zawsze jest możliwe, a często bywa bardzo kosztowne³. W odpowiedzi na ten problem organizacja EBLIDA od lat promowała hasło „The right to e-read”, wskazując na problemy związane z nabywaniem i udostępnianiem e-booków⁴.

¹ Tytuł komunikatu prasowego wydanego po ogłoszeniu opinii. Por. *Opinia rzecznika generalnego w sprawie C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken / Stichting Leenrecht*. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Komunikat prasowy nr 64/16 [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Luksemburg, 16 czerwca 2016 r. Dostępny w: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-06/cp160064pl.pdf>.

² Vereniging Openbare Bibliotheken Sprawa C-174/15. W: *InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=pl&jur=C,T,F&num=C-174/15&td=>.

³ Obszerna literatura na ten temat przywołana jest w przypisie 12 opinii rzecznika. Zob. Opinia Rzecznika Generalnego Macieja Szpunara przedstawiona w dniu 16 czerwca 2016 r.(1). Sprawa C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken przeciwko Stichting Leenrecht. W: *InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=180332&pageIndex=0&doclang=PL&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=186623>.

⁴ Więcej informacji nt. kampanii można przeczytać na stronach EBLIDY. Zob. *The right to e-read* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.eblida.org/e-read/the-campaign.html>; komentarz EBLIDA do stanowiska rzecznika zob. *Press Release: CJEU Advocate General opinion on e-lending A step forward...*

Vereniging Openbare Bibliotheken, po kilku latach bezskutecznego zabiegania o uznanie, że możliwość użyczenia książek cyfrowych nie powinna podlegać innym regulacjom niż wypożyczanie książek tradycyjnych, zdecydowało się na sądowe rozstrzygnięcie tego problemu. Sprawa trafiła do Trybunału Sprawiedliwości w Luksemburgu. Stanowisko holenderskich bibliotek poparły organizacje zbiorowego zarządzania prawami reprezentujące autorów dzieł literackich i sztuk plastycznych. Natomiast stanowisko strony przeciwnej, którą jest fundacja pobierająca wynagrodzenia z tytułu wypożyczeń bibliotecznych, poparło stowarzyszenie wydawców.

Czego dotyczy spór? Najprostszą odpowiedź sformułował sam rzecznik, pisząc we wstępie do swej opinii: *Sedno tej dyskusji stanowi kwestia tego, czy – i na jakiej podstawie prawnej – biblioteki mają wypożyczać książki cyfrowe*⁵. W przełożeniu na język prawny oznacza to wyjaśnienie kwestii: czy użyczenie książek cyfrowych mieści się w pojęciu „użyczenie” zdefiniowanym przez dyrektywę 2006/115/WE w sprawie najmu i użyczenia, a jeśli tak, to czy taka wykładnia jest zgodna z dyrektywą 2001/29/WE w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym w zakresie pojęcia publicznego udostępniania i podawania do publicznej wiadomości.

Pytania skierowane do Trybunału Sprawiedliwości sformułowane zostały w następujący sposób:

1. Czy art. 1 ust. 1, art. 2 ust. 1 lit. b) i art. 6 ust. 1 dyrektywy 2006/115¹ należy interpretować w ten sposób, że „użyczenie” w rozumieniu tych przepisów oznacza również przekazanie do korzystania z chronionych prawem autorskim powieści, zbiorów opowiadań, biografii, książek podróżniczych, książek dla dzieci i literatury młodzieżowej, które nie służy osiągnięciu bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej lub handlowej i dokonywane jest przez instytucję dostępną publicznie w ten sposób, że
 - kopia w postaci cyfrowej (reprodukcja A) zostaje umieszczona na serwerze instytucji z możliwością zwielokrotnienia tej kopii przez użytkownika poprzez pobranie na swój własny komputer (reprodukcja B),
 - przy czym z kopii sporządzonej przez użytkownika w wyniku pobrania (reprodukcji B) nie da się korzystać po upływie pewnego okresu oraz
 - inni użytkownicy nie mogą w tym okresie pobrać kopii (reprodukcji A) na swój komputer?
2. Jeżeli na pytanie pierwsze należy udzielić odpowiedzi twierdzącej: czy art. 6 dyrektywy 2006/115 lub inny przepis prawa Unii sprzeciwia się temu, by państwa członkowskie wiązały stosowanie ograniczenia prawa użyczenia, o którym mowa w art. 6 dyrektywy 2006/115, z warunkiem, by oddana przez instytucję do dyspozycji kopia utworu (reprodukcja A) została wprowadzona do obrotu w drodze pierwszej sprze-

[on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.eblida.org/news/cjeu-advocate-general-opinion-on-e-lending-a-step-forward.html>.

⁵ Por. pkt 3 Opinia Rzecznika Generalnego Macieja Szpunara przedstawiona w dniu 16 czerwca 2016 r.(1). Sprawa C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken przeciwko Stichting Leenrecht. W: *InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dd1b69092e4b6a4809b43ea856f2496c9a.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuTbxf0?text=&docid=180332&pageIndex=0&doclang=PL&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=165707>.

daży lub innego pierwszego przeniesienia własności tej kopii w Unii przez podmiot praw autorskich lub za jego zezwoleniem w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 2001/29?

3. *Jeżeli na pytanie drugie należy udzielić odpowiedzi przeczącej: czy art. 6 dyrektywy 2006/115 ustanawia inne wymagania co do pochodzenia kopii oddanej do dyspozycji przez instytucję (reprodukcja A), na przykład, by kopia ta pochodziła z legalnego źródła? Jeżeli na pytanie drugie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej: czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 2001/29 należy interpretować w ten sposób, że pierwsza sprzedaż przedmiotów lub inne pierwsze przeniesienie własności w rozumieniu tego przepisu oznacza również czasowo nieograniczone przekazanie do korzystania z cyfrowej kopii chronionych prawem autorskim powieści, zbiorów opowiadań, biografii, książek podróżniczych, książek dla dzieci i literatury młodzieżowej, którego dokonuje się poprzez pobranie przez Internet?*

Jak widać, pytanie pierwsze, najważniejsze, nie zostało zadane wprost, a możliwość uznania użyczenia cyfrowego za mieszczące się w pojęciu „użyczenie” zdefiniowanym w dyrektywie o najmie i użyczeniu obwarowana została wieloma ograniczeniami:

- użyczenie musiałoby mieć miejsce w instytucji dostępnej publicznie,
- wskazano ograniczoną listę kategorii utworów, których miałyby dotyczyć użyczenie cyfrowe,
- wskazano dokładnie model, w jakim użyczenie miałyby mieć miejsce – jedna kopia – jeden użytkownik w tym samym czasie.

Rzecznik w swojej analizie zwrócił uwagę, że rozwiązanie problemu prawnego nie jest uzależnione od wskazania określonych kategorii utworów literackich, którego użyczenie ma dotyczyć, rozwiązanie prawne ma mieć zastosowanie do wszystkich książek cyfrowych.

Uzasadniając tezę o równoważnym traktowaniu książek cyfrowych i tradycyjnych, rzecznik podkreślił, że choć rzeczywiście w momencie przyjmowania dyrektywy o najmie i użyczeniu nie myślano o jej zastosowaniu w środowisku cyfrowym, to intencją prawodawcy było dostosowanie prawa do nowych zjawisk gospodarczych. Dodatkowo, rzecznik przeprowadził rzadką, a niezwykle ciekawą wykładnię pojęć prawnych, takich jak kopia, egzemplarz, użyczenie, w kontekście ich zastosowania w zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i technologicznej. Sam nazwał tę wykładnię „dynamiczną” lub „ewolucyjną”. Takie podejście nie jest częste, zwykle prawnicy ograniczają się do wykładni statycznej, nieuwzględniającej zmieniających się warunków⁶. W ramach przeprowadzonej analizy prawnej rzecznik Szponar wskazał zatem na podobieństwa między wypożyczeniem książki tradycyjnej i cyfrowej stwierdzając, że wypożyczający z biblioteki książkę, niezależnie od tego, czy tradycyjną, czy cyfrową, nie zamierza jej posiadać na własność! Uznaję ten wniosek za kapitalny. My, bibliotekarze, wbrew temu, co się często powtarza w różnych dyskusjach o pra-

⁶ Jako przykład można podać „teorię egzemplarza”, która oznacza, że słowo to w aktach prawnych należy rozumieć jako fizyczny obiekt – ciekawą polemikę z „teorią egzemplarza” przeprowadził sędzia Sądu Apelacyjnego w Warszawie już w wyroku z 2014 r. Zob. ACa 1663/13 - wyrok z uzasadnieniem Sąd Apelacyjny w Warszawie z 2014-05-07 [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: [http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/\\$N/15450000000503_I_ACa_001663_2013_Uz_2014-05-07_001](http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/$N/15450000000503_I_ACa_001663_2013_Uz_2014-05-07_001).

wie autorskim, wiemy, że nie stanowimy konkurencji dla księgarni – w tym sensie, że nie każdą wypożyczoną książkę czytelnicy chętnie by kupili.

W ramach rozważań nad pierwszym pytaniem rzecznika uznałam za stosowne zwrócić uwagę na jeszcze jeden fakt. Stanowisko stowarzyszenia bibliotekarzy poparły organizacje reprezentujące interesy twórców. Jak sami bowiem podkreślają, umowy licencyjne pomiędzy wydawcami a bibliotekami, na podstawie których wypożyczane są obecnie książki cyfrowe, przynoszą korzyść ekonomiczną wyłącznie wydawcom lub innym pośrednikom.

Natomiast uznanie użyczenia cyfrowego za mieszczące się w pojęciu „użyczenie” w dyrektywie o najmie i użyczeniu prowadzi do objęcia go tantiemami za wypożyczenia biblioteczne, a więc daje możliwość dodatkowego wynagrodzenia twórców.

Z pozostałych odpowiedzi warto zwrócić szczególną uwagę na dwa stanowiska rzecznika:

- pierwsze, w którym zaznacza on, że państwa członkowskie mogą wprowadzić ograniczenie użyczenia cyfrowego wyłącznie do utworów rozpowszechnionych, czyli takich, które zostały wcześniej udostępnione za zgodą twórcy,
- drugie, że książki cyfrowe muszą pochodzić ze źródeł legalnych.

Nowelizacja ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, obowiązująca od 20 listopada 2015 r. wprowadziła obowiązek wypłacania tantiem bibliotecznych (*public lending right*, PLR) autorom i wydawcom, których książki są wypożyczane w bibliotekach (na mocy majowej decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego taką organizacją w Polsce jest Stowarzyszenie Autorów i Wydawców Copyright Polska⁷).

Organizacje bibliotekarskie w swoim stanowisku przesłanym do MKiDN podnosiły konieczność rozszerzenia zakresu dozwolonego użytku w zakresie użyczenia również na pliki cyfrowe⁸, jednak w tamtym czasie stanowisko takie rząd polski uznał za niezgodne z prawem europejskim⁹. Opinia rzecznika zawiera jeszcze kilka kluczowych tez, z których szczególnie chciałabym przywołać poniższe. Wydaje się, że nie wymagają one szczególnego komentarza:

Pkt 1. Biblioteka jest bardzo dawnym dziełem ludzkości. O wiele stuleci wyprzedza ona wynalazek papieru czy pojawienie się książki w postaci, pod jaką obecnie ją znamy. Biblioteka była w stanie w XV w. przystosować się do wynalazku druku, z którego nawet skorzystała, a z kolei do niej musiało się dostosować prawo autorskie, które pojawiło się w XVIII w. Obecnie jesteśmy świadkami nowej rewolucji: rewolucji cyfrowej. Czy biblioteka przetrwa to nowe przeobrażenie jej

⁷ Minister wyznaczył stowarzyszenie Copyright Polska do dokonywania podziału i wypłaty wynagrodzeń z tytułu *public lending right*. W: Prawo autorskie i medialne [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/minister-wyznaczył-stowarzyszenie-copyright-polska-do-dokonywania-podziału-i-wypłaty-wynagrodzeń-z-tytułu-public-lending-right-934.php>.

⁸ Zob. [Stanowisko organizacji bibliotekarskich przesłane w ramach konsultacji publicznych]. W: *Rządowe Centrum Legislacji* [on-line], s. 6 [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/245196/245202/dokument137161.pdf>.

⁹ Raport z konsultacji projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych – załącznik do Oceny Skutków Regulacji. W: *Rządowe Centrum Legislacji* [on-line], 30 marca 2015, s. 8 [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12268850/12274235/12274236/dokument162021.pdf>.

środowiska? Nawet bez wyolbrzymiania znaczenia niniejszej sprawy nie można zaprzeczyć, że stanowi ona dobrą okazję, by pomóc bibliotekom nie tylko w przetrwaniu, lecz wręcz w rozkwicie.

Pkt 3. Jeżeli biblioteki nie dostosują się do tych zmian, mogą ulec marginalizacji i utracić zdolność do odgrywania roli w upowszechnianiu kultury, którą pełniły od tysiącleci.

Pkt 38. Obecnie, w dobie cyfryzacji, biblioteki powinny mieć możliwość dalszego odgrywania tej samej roli strażników zachowania i upowszechniania kultury, którą pełniły w czasie, gdy książki występowały jedynie w formie papierowej. Tymczasem niekoniecznie ma to miejsce w środowisku podlegającym jedynie prawom rynku. Po pierwsze, biblioteki, zwłaszcza biblioteki publiczne, nie zawsze mają środki finansowe na nabywanie książek cyfrowych z prawem do użyczenia po wysokich cenach, jakich żądają ich wydawcy. Dotyczy to w szczególności bibliotek działających w środowiskach mniej zamożnych, czyli tam, gdzie ich rola jest najważniejsza. Po drugie, wydawcy i pośrednicy w handlu książkami cyfrowymi są często niechętni zawieraniu z bibliotekami umów umożliwiających im użyczenie cyfrowe. Obawiają się bowiem, że ten rodzaj użyczenia narusza ich interesy poprzez zmniejszenie sprzedaży lub poprzez to, że nie pozwala im na rozwój ich własnych modeli handlowych udostępnienia na czas ograniczony. W konsekwencji wydawnictwa albo ograniczają w drodze umowy możliwości użyczenia książek cyfrowych przez biblioteki, na przykład określając maksymalną liczbę użyczeń lub okres po opublikowaniu książki, w którym użyczenie nie jest możliwe, albo odmawiają zawierania takich umów z bibliotekami.

Z przyjemnością stwierdzam też, że w przypisach do opinii znalazł się artykuł dr. Krzysztofa Siewicza¹⁰, który powstał w oparciu o prace zespołu bibliotekarzy prowadzone latem 2012 r. w ramach realizowanego przeze mnie grantu fundacji EIFL¹¹.

Jak czytamy w komunikacie prasowym: Opinia rzecznika generalnego nie wiąże Trybunału Sprawiedliwości. Zadanie rzeczników generalnych polega na przedkładaniu Trybunałowi, przy zachowaniu całkowitej niezależności, propozycji rozstrzygnięć prawnych w sprawach, które rozpatrują. Sędziowie Trybunału rozpoczynają właśnie obrady w tej sprawie. Wyrok zostanie wydany w terminie późniejszym, najprawdopodobniej jeszcze w tym roku¹².

Bibliografia:

1. ACa 1663/13 – wyrok z uzasadnieniem Sąd Apelacyjny w Warszawie z 2014-05-07 [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: [http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/\\$N/15450000000503_I_ACa_001663_2013_Uz_2014-05-07_001](http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/$N/15450000000503_I_ACa_001663_2013_Uz_2014-05-07_001).
2. Copyright reform in Poland Library services in Poland enter the twenty-first century. W: *EIFL* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.eifl.net/eifl-in-action/copyright-reform-poland>.

¹⁰ SIEWICZ, K. Propozycja nowelizacji prawa autorskiego w zakresie działalności bibliotek. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego „Prace z prawa własności intelektualnej”* 2013, nr 4, s. 54–69.

¹¹ Więcej o projekcie: Copyright reform in Poland Library services in Poland enter the twenty-first century. W: *EIFL* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.eifl.net/eifl-in-action/copyright-reform-poland>.

¹² *Opinia rzecznika generalnego w sprawie C-174/15*, dz. cyt.

3. Minister wyznaczył stowarzyszenie Copyright Polska do dokonywania podziału i wypłaty wynagrodzeń z tytułu public lending right. W: Prawo autorskie i medialne [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/minister-wyznaczył-stowarzyszenie-copyright-polska-do-dokonywania-podziału-i-wypłaty-wynagrodzeń-z-tytułu-public-lending-right-934.php>.
4. Opinia Rzecznika Generalnego Macieja Szpunara przedstawiona w dniu 16 czerwca 2016 r.(1). Sprawa C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken przeciwko Stichting Leenrecht. W: *InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dd1b69092e4b6a4809b43ea856f2496c9a.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuTbxf0?text=&docid=180332&pageIndex=0&doclang=PL&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=165707>.
5. *Opinia rzecznika generalnego w sprawie C-174/15 Vereniging Openbare Bibliotheken / Stichting Leenrecht*. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Komunikat prasowy nr 64/16 [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Luksemburg, 16 czerwca 2016 r. Dostępny w: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-06/cp160064pl.pdf>.
6. *Press Release: CJEU Advocate General opinion on e-lending A step forward...* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.eblida.org/news/cjeu-advocate-general-opinion-on-e-lending-a-step-forward.html>.
7. Raport z konsultacji projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych – załącznik do Oceny Skutków Regulacji. W: *Rządowe Centrum Legislacji* [on-line], 30 marca 2015 [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12268850/12274235/12274236/dokument162021.pdf>.
8. SIEWICZ, K. Propozycja nowelizacji prawa autorskiego w zakresie działalności bibliotek. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego „Prace z prawa własności intelektualnej”* 2013, nr 4, s. 54–69.
9. [Stanowisko organizacji bibliotekarskich przesłane w ramach konsultacji publicznych]. W: *Rządowe Centrum Legislacji* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/245196/245199/245202/dokument137161.pdf>.
10. *The right to e-read* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://www.eblida.org/e-read/the-campaign.html>.
11. Vereniging Openbare Bibliotheken Sprawa C-174/15. W: *InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości* [on-line], [dostęp 10.07.2016]. Dostępny w: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=pl&jur=C,T,F&num=C-174/15&td=>.

Szczepańska, B. Użyczenie książki cyfrowej jest porównywalne z użyczeniem książki tradycyjnej – opinia rzecznika generalnego w sprawie C-174/15. *Biuletyn EBIB* [on-line] 2016, nr 4 (166), Bibliotekarz wobec własnej instytucji - wolność, lojalność czy podporządkowanie. [Dostęp 12.08.2016]. Dostępny w: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/446>. ISSN 1507-7187.